

AKDAĞLI MUSTAFA B. ALİ AMÂSÎ VE SİGARANIN HÜKMÜ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ (*)

İsmail NARİN (**)

Öz

Tütün, günümüz dünyasında en çok tüketilen keyif verici maddelerden biridir. Tütün kullanımının dinî hükmü ise güncelliğini hâlâ koruyan fikhî konular arasında yer almaktadır. İslâm coğrafyasındaki tüketiminin yaygınlaşması ve giderek artmasıyla beraber bu konunun fikhî boyutu daha da önem kazanmıştır. Âlimlerin konuyla ilgili değerlendirmeleri neticesinde, tütün ürünleri tüketiminin dinî hükmü ile ilgili mubah, mekruh ve haram şeklinde üç farklı içtihat ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda tütün ürünleri tüketiminin hükmünü tespit çerçevesinde pek çok risâle kaleme alınmıştır. Bu risâlelerden biri de XVIII. yüzyılda yaşamış Hanefî fakihlerinden Akdağlı Mustafa b. Ali Amâsî'ye ait Risâle fî hurmeti'd-dühân'dır. Akdağlı bu risâlesinde tütün kullanmanın haram olduğunu savunmaktadır. Akdağlı'ya göre, bunun hükmünün belirlenmesinde dört unsura bakılması gerekir. Bu unsurlar tütün yaprağı, sigaranın dumanı, küllü ve zifir'dir. Bunlardan ilk üçü hakkındaki fikhî hükmün bilinmekte olduğunu belirten Akdağlı, tütün ürünleri tüketiminin hükmünü belirlemede zifir maddesinin esas alınması gerektiğini savunur. Akdağlı'ya göre tütün, içerdiği zifir adlı maddeden dolayı habîs ve necistir. İşte bundan dolayı, tütün ürünleri tüketimi fikhî açıdan mubah sayılamaz. Müellif özellikle de zifiri, necâset-i galîza olarak kabul ettiği için tütün ürünlerini tüketmede ısrar edenin ve ağzına zifir bulaşan kimsenin namazının da sahih olmadığını ifade eder. Bu çalışmada, Akdağlı'nın kısa bir biyografisinden sonra ilgili risâlesi tanıtılıp tütün ürünlerinin tüketimiyle ilgili görüşleri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Akdağlı Mustafa b. Ali, Risâle fî Hurmeti'd-dühân, Tütün, Sigaranın Hükmü, Amasya.

*) Bu makale, Amasya Üniversitesi tarafından 21-23 Nisan 2017 tarihlerinde düzenlenen Uluslararası Amasya Âlimleri Sempozyumu'nda sunulan tebliğin yeniden gözden geçirilerek hazırlanmış şeklidir.

**) Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı (e-posta: ismailnarin@gmail.com). ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3753-2540>

Assessment of Akdağlı Mustafa bin Ali Amasi and His Views Regarding the Rulings on Cigarette Smoking

Abstract

Today, tobacco is among the most consumed pleasure-giving substances in the world. The religious ruling on tobacco use figure among topical fiqh (Islamic jurisprudence) issues. Its fiqh aspect has become prominent as its consumption has expanded and risen day by day around the Islamic geography. Three ijthads regarding the tobacco consumption, being mubah (neutral), makruh (disapproved), and haram (forbidden), have emerged in consequence of the scholars' assessments on that issue. In this context, many booklets have been penned so as to determine the ruling regarding the consumption of tobacco products. One of those is Risale fi hurma al-dukhan authored by Akdağlı Mustafa bin Ali Amasi who was a Hanafi faqih (Islamic jurist) living in XVIII. century. In this booklet, he argues that the tobacco use is haram. In Akdağlı's opinion, four elements should be considered in determining its ruling. These elements are tobacco leaf, cigarette smoke, ash and tar. Akdağlı stating that fiqh ruling on the first three is known claims that the ruling on the consumption of tobacco products should be determined based on tar substance.

According to Akdağlı, tobacco is evil and dirty because of its ingredient called tan. For this reason, the consumption of tobacco products cannot be regarded as mubah. The author expresses that salah (prayer) performed by one insisting on consuming tobacco products and putting it in his/her mouth is not sahih (complete) since he particularly accepts tar as najasat al ghaliza (gross impurity). In the present study, Akdağlı's booklet in question will be introduced following his short biography, and his opinions on the consumption of tobacco products will be assessed.

Keywords: Akdağlı Mustafa bin Ali, Risale fi Hurma al-dukhan, Tobacco, Provisions Regarding Cigarette, Amasya.

Giriş

Tütün, günümüz dünyasında en çok tüketilen maddelerden biridir. 15. yy. sonuna kadar sadece Amerika kıtasında yerliler tarafından bilinmekte ve tüketilmekteyken 1492'de Amerika'nın keşfini müteakiben Avrupa'ya getirilmiştir. 16. yy. sonlarında ise Avrupa'nın tamamı olmak üzere Uzak Doğu, Asya ve Afrika'ya yayılmış; üretimi ve tüketimi artan bitkiler arasında yerini almıştır.¹

Osmanlı İmparatorluğu'na 1570'lerde girmiş olan² tütünün İslâm coğrafyasında tüketiminin yaygınlaşmasıyla beraber sigaranın ve diğer tütün mâmullerinin kullanımının dinî

1) Yılmaz, Fehmi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Tütün: Sosyal, Siyasî ve Ekonomik Tahlili (1600-1883)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2005, s. 2-3.

hükmü konusunda 16. yüzyılın sonlarından itibaren âlimler arasında yoğun tartışmalar başlamıştır. Etkileri günümüze kadar süren bu tartışmalar, taklidin hâkim olduğu ileri sürülen bir dönemde fikhî düşünceye belli bir canlılık getirmiş³ ve tütün kullanımının dinî hükmünün tespiti konusunda pek çok risâle kaleme alınmıştır.⁴

Dinin “canın ve malın korunması” gibi iki önemli ilkesiyle yakından ilişkili olan tütün ve sigara kullanımı,⁵ hükmü hakkında özel bir âyet ve hadisin bulunmadığı bir konudur. Sigara müçtehit imamlar döneminde bilinmediğinden, ilk dönem fikhî kaynaklarında hükmüne dair bilgi yoktur.⁶ Bu sebeple sigarayla ilgili sonraki dönemlere ait tartışmalarda, âlimler dinî hükmünün belirlenmesinde hangi delil ve yöntemle nasıl hüküm verileceği konusunu tartışmak ve bu maddenin kullanımının dinî hükmüne dair görüşlerini, yine fikhın geleneksel metodolojisi ve kavramları çerçevesinde delillendirmek durumunda kalmışlardır.⁷ Ayrıca, sigara kullanmanın hükmü konusundaki tartışmalar daha çok, sigaranın etkisi hakkında edinilen bilgi ve tecrübeye dayandırılmış argümanlar etrafında gerekçelendirilmiştir.⁸

Tütün kullanımının dinî hükmü⁹ güncelliğini hâlâ koruyan bir tartışma alanı olup hükmü hakkında görüşler genel olarak *mubah*, *mekruh* ve *haram* şeklinde üç gruba ayrılmaktadır. Mubah olduğunu savunanlara göre mubahlığın en önemli delili haram olduğuna dair âyet veya hadisin bulunmamasıdır. Tütün de hakkında açık bir nassın sevk edilmediği bir madde olup “aslî ibâha ilkesi”ne tâbidir ve pis olma özelliği yoktur. Bu görüşü savunanlar arasında Abdulganî en-Nablusî, İbn Âbidîn, Abdulhay el-Leknevî, Nüreddin el-Üchûrî, Desûkî, Şebrâmellisî, Şevberî, Mer’î b. Yûsuf, Emîr es-San’ânî ve Şevkânî gibi âlimler bulunmaktadır.¹⁰

2) Yılmaz, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Tütün*, s. 15.

3) Özen, Şükrü, “Tütün”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 2012, C. 42, s. 5.

4) Sigarayla ilgili bazı yazma risâleler ve buldukları yerler için bkz. Acar, Nurettin Muhtar, *Sigara Hakkında İki Yazma Risale Abdül’l-Melik el-İsâmî’nin “Risale Celîle fî Şurbi’-d-Duhân” ve Mustafa b. Ali el-Âmâsî’nin “Risale fî Tahrîmi’-d-Duhân” Adlı Risaleleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2010, s. 53-70.

5) Karaman, Fikret, “İslam Dini Açısından Tütün ve Sigara Üzerine Bir İnceleme”, *Diyanet İlmî Dergi*, Ankara 1999, C. 35, S. 3, s. 117.

6) Dalgın, Nihat, *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular 2*, Etüt Yay., Samsun 2012, s. 41.

7) Özen, “Tütün”, C. 42, s. 5.

8) Baysa, Hüseyin, “Ömer Müftü Kilisî’nin Sigaranın Hükmü Hakkındaki Görüşünün Değerlendirilmesi –Risâletü’-d-Duhân Bağlamında–”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kilis 2015, C. 2, S. 2, s. 38.

9) Tütün ve Sigara kullanmanın dinî hükmü etrafındaki tartışmalar için bkz. Boran, Mustafa, “Tütün/Sigara ve Kât Gibi Zararlı Maddelerin Dini Hükmü”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2017, S. 29, s. 427 vd.

10) İbn Âbidîn, Muhammed Emin, *Reddü’l-muhtâr ila’-d-Dürri’l-muhtâr*, Dâru’l-fikr, Beyrut 1992, VI, 459 vd.; Özen, “Tütün”, C. 42, s. 5. Günümüzde, sigaranın insan sağlığını ciddi ölçüde tehdit ettiği

Tütün kullanmanın haram olduğunu savunanlara göre ise bir konu hakkında nas bulunmaması o konuda hüküm verilemeyeceği anlamına gelmez. Bu tür meseleler delâlet veya kıyas yoluyla nasların umumi mânaları kapsamında değerlendirilerek bir hükme varılabilir. Mubahlığını savunanların delil olarak getirmiş olduğu “aslî ibâha ilkesi” ise mutlak anlamda ele alınamaz. Ayrıca faydalı şeylerde mubahlık, zararlı şeylerde haramlık ilkesi geçerlidir. Haramlığının gerekçeleri arasında ise pis, zararlı, israfa sebebiyet vermesi, bid’at olması ve yararsız bir eğlence olması sıralanmıştır.¹¹ Tütünün haram olduğunu savunanlar arasında Haskefî, Şürünbülâlî, Necmeddin el-Gazzî, İbn Allân, Hatîb eş-Şirbînî, İbrâhim el-Lekânî ve Muhammed el-Haraşî gibi âlimleri bulunmaktadır.¹² Ayrıca başta Mahmûd Şeltût, Yusuf el-Kardâvî, Mustafa İbrâhim ez-Zelemî ve Hayrettin Karaman gibi modern dönem âlimleri de bu görüştedir.¹³

Bu araştırmada görüşlerini tetkik ettiğimiz Akdağlı Mustafa b. Ali Amâsî de sigara içmenin caiz olmadığı görüşüne sahip âlimler arasında yer alır. Bu konuda yazmış olduğu risâlesinde sigara içmenin haram olduğunu savunmakta ve bu konudaki hükmü sigaranın necis oluşuyla temellendirmektedir.

Bu çalışmada öncelikle Akdağlı’nın kısa bir biyografisine yer verilmiştir. Hayatıyla ilgili fazla bilgi mevcut olmamakla birlikte imkânlarımız ölçüsünde ilgili kaynaklar taranıp hayatına dair ana hatlar tespit edilmiştir. Akdağlı’nın sigaraya dair risâlesi hakkında tanıtıcı bilgilere yer verildikten sonra sigara içmenin hükmüyle ilgili görüşleri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın ana hedefi Akdağlı’nın görüşlerinin değerlendirilmesi olduğu için gerek kendi döneminde, gerekse sonraki dönemlerde sigaranın hükmü etrafında gelişen tartışmalarda ayrıntıya girilmemiştir.

---

tespit edilmiş olduğundan, bu içtihadî hükmün mutlak anlamda değişmesinin zorunlu olduğu beyan edilmiştir. Bkz. Dalgın, *Tartışmalı Dinî Konular 2*, s. 42-45.

- 11) Sigaranın haram olduğunu savunanların dayandıkları deliller için bkz. Boran, “Tütün/Sigara ve Kât Gibi Zararlı Maddelerin Dini Hükmü”, s. 436 vd.
- 12) İliş, Muhammed b. Ahmed, *Fethu’l-‘aliyyi’l-mâlik fi’l-fetvâ ‘alâ mezhebi İmam Mâlik*, Dâru’l-marife, trs., y.y., C. 1, s. 123-24; Özen, “Tütün”, C. 42, s. 6.
- 13) Şeltût, Mahmûd, *el-Fetâvâ, dirâse li-müşkilâti’l-müslimi’l-mu’asır fi hayâtihi’l-yevmiyyeti’l-‘amme*, Dâru’ş-şurûk, Kahire 2004, s. 331-33; el-Kardâvî, Yusuf, *el-Halâl ve’l-harâm fi’l-İslâm*, el-Mektebe’l-İslâmî, Beyrut 1999, s. 77; Mustafa İbrâhim ez-Zelemî, *et-Tedhîn adrâruhu ve tahrîmuhu fi’l-Kur’ân*, Erbil 2009, s. 63 vd.; Karaman, Hayrettin, *İslâm’ın Işığında Günün Meseleleri*, Nesil Yay., İstanbul 1993, C. 2, s. 754 ve ayrıca bkz. www.hayrettinkaraman.net; Sigaranın hükmü hakkında yüksek lisans çalışması bulunan Ahmed b. Muhammed b. Atîk de, sigaranın haram olması gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Bkz. Ahmed b. Muhammed b. Atîk, *el-Ahkâmü’l-fikhiyye el-müteallika bi-ahkâmi’t-tedhîn*, Dâru’l-inân, 2008, s. 49 vd.

I. Akdağlı Mustafa b. Ali Amâsî

Mustafa b. Ali, 18. yüzyılda yaşamış olup Osmanlının kadim şehirlerinden biri olan Amasya'da¹⁴ doğmuştur ve Amâsî nisbesine sahiptir. Amasya'nın Akdağ köylerinden olduğu için "Akdağlı Hoca"¹⁵ ve "Akdağ"¹⁶ nisbeleriyle de meşhurdur. Doğum tarihiyle ilgili olarak kaynaklarda herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

Hanefî mezhebine mensup bir fakih ve kelimci olan¹⁷ Akdağlı, döneminin ilimlerini tahsil etmekle birlikte *nesih* ilmiyle de iştigal etmiştir.¹⁸ Daha sonraları ders vermek ve Türkçe Birgîvî risâlesini öğretmekle görevlendirilmiş,¹⁹ ayrıca uzun bir müddet Yakup Paşa Medresesi'nde müderrislik yapmıştır.²⁰

Kaynaklarda, Akdağlı'dan "âlim, ilmiyle âmil, âbid, fâzıl ve zâhid bir şahsiyet" olarak bahsedilir. Amasyalı Âkîfzâde Abdürrahim, Akdağlı'nın vera ve takvâ sahibi olduğunu, döneminin faziletli ve zeki kimseleri arasında anıldığını belirtmektedir.²¹ Bu mümtaz hasletlere sahip oluşundan dolayı devlet ricâli ve vezirler kendisine hürmet ederlerdi; Akdağlı para ve mal tekliflerini ise kabul etmezdi. Ayrıca insanları mala ve makama göre ayırma tâbi tutmaz; nazarında fakir-zengin, emir, vezir fark etmezdi.²²

İbadete olan düşkünlüğünden dolayı kendisinden "sofu" olarak bahsedilen Akdağlı, hayatını Allah'ın rızasına uygun işlere ve irşada vakfetmiştir.²³ Zâhidâne bir yaşamı tercih etmiş ve ömrünü Yakup Paşa Zaviyesi'nde geçirmiştir.²⁴

Akdağlı, Amasya'da vefat etmiştir. Ölüm tarihi hususunda ise kaynaklarda farklı kayıtlar bulunmaktadır. Âkîfzâde Abdürrahim, h. 1160 (m. 1747) yılında,²⁵ İsmail Paşa ve Kehhâle ise h. 1150 (m. 1737)'de vefat ettiğini kaydetmektedirler.²⁶ Mezarı, Çilehane Medresesi karşısında, Karasu Çeşmesi yanındaki kabristanlıktadır.²⁷

14) Amasya, ilmî açıdan önemli şehirlerimizden biridir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde burada yetişen âlimler, mutasavvıflar, şeyhülislam ve devlet adamları ilim dünyasında ve yönetim kademelerinde önemli mevkilerde yer edinmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında Amasya tarihi bir bütün olarak büyük bir ilgiyi hak etmektedir. Şehir tarihçiliği açısından Amasya, Osmanlı Devleti'nde görüldüğü gibi özne kentlerden biridir. Osmanlıyı yönlendiren ve şekillendiren kentler arasında yer aldığı için, bu şehir ihmal edilerek yapılacak Osmanlı ilim ve kültür hayatıyla ilgili değerlendirmeler de eksik kalacaktır. Ülkemizde akademik çalışmaların son dönemlerde kadim kültürümüze ait yazma eserlerin tahkikli neşrine doğru seyrini de nazar-ı dikkate aldığımızda Amasya ulemasına ait teliflerin Osmanlı ilim ve kültür hayatını anlamada büyük bir fonksiyon icra edeceği görülür. Amasya tarihi için bkz. Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, s.nşr. Yılmaz, Ali – Akkuş, Mehmet, Ankara 1986.

15) Olcay, Osman Fevzi, *Amasya Şehri*, haz. Küçük, Harun– Altunbaş, Kurtuluş, Amasya Belediyesi Kültür Yay., Amasya 2010, s. 132.

16) Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemü'l-mellifin*, Dârü ihyâ-i turâsî'l-arabî, Beyrut, trs., C. 12, s. 265; el-Bağdâdî, İsmail Paşa, *Hediyetü'l-arifin esmâu'l-müellifin ve asâru'l-musannifin*, Dârü ihyâ-i turâsî'l-arabî, Beyrut 1955, C. 2, s. 446.

17) Akdağlı'nın Hanefî mezhebine mensup olduğu *Risâle*'deki beyanlarından anlaşılmaktadır. Bağdâdî, *Hediyetü'l-arifin*, C. 2, s. 446; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, C. 12, s. 265.

II. Eserleri

Akdağlı'nın sigara hakkında yazdığı risâlenin dışında birkaç eseri daha bulunmaktadır. Âkifzâde Abdürrahim, Akdağlı'nın Birgivî risâlesine bir şerh yazdığını belirtmiş olmanın²⁸ haricinde, herhangi bir eserinden bahsetmemektedir. Tespit edebildiğimiz bazı eserleri ise şunlardır:

Menâfi'u'l-ahyâr 'alâ Netâyici'l-efkâr.²⁹ İmam Birgivî (v. 1573)'nin nahve dair *İzhârü'l-esrâr* adlı muhtasarına Mustafa b. Hamza Adalı (v. 1674)'nin yazdığı *Netâici'l-efkâr* adlı şerhin hâşiyesidir.³⁰ Bağdatlı İsmail Paşa ise, hâşiyenin ismini *Menâfi'u'l-ahbâr*³¹ olarak kaydetmiştir.

er-Risâletü'l-hamîdiyye. Muhtasar bir akaid risâlesidir.³²

III. Risâle fî Hurmeti'd-Dühân

Akdağlı'nın sigaranın hükmü hakkında kaleme aldığı bu çalışma *Risâle fî hurmeti'd-dühân / Risâle fî beyân-i tahrîm-i şürbi'd-dühân* adını taşımaktadır.³³ Risâle yazma halinde olup değişik kütüphanelerde üç farklı nüshası bulunmaktadır.³⁴

18) Âkifzâde el-Amâsî, Abdürrahim b. İsmail, *Kitâbu'l-Mecmû' fi'l-meşhûd ve'l-mesmû'*, Millet Ktp., Ali Emîri Efendi, nr. 2527 (İSAM Ktp., fotokopi nüsha, nr. 25465), vr. 58^b.

19) Âkifzâde el-Amâsî, *Kitâbu'l-Mecmu'*, vr. 58^b.

20) Bağdâdî, *Hediyetü'l-arifîn*, C. 2, s. 446; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, C. 12, s. 265.

21) Âkifzâde el-Amâsî, *Kitâbu'l-Mecmu'*, vr. 58^b.

22) Âkifzâde el-Amâsî, *Kitâbu'l-Mecmu'*, vr. 58^b.

23) Olcay, *Amasya Şehri*, s. 132.

24) Âkifzâde el-Amâsî, *Kitâbu'l-Mecmu'*, vr. 58^b.

25) Âkifzâde el-Amâsî, *Kitâbu'l-Mecmu'*, vr. 58^b; Olcay, *Amasya Şehri*, s. 132.

26) Bağdâdî, *Hediyetü'l-arifîn*, C. 2, s. 446; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, C. 12, s. 265.

27) Olcay, *Amasya Şehri*, s. 132.

28) Âkifzâde el-Amâsî, *Kitâbu'l-Mecmu'*, vr. 58^b.

29) Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, C. 12, s. 265.

30) *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nde *Menâfi'u'l-ahyâr*'ın Mustafa b. Muhammed'e ait olduğu kaydedilmiştir. Bkz. Durmuş, İsmail, "Adalı, Şeyh Mustafa", *DİA*, İstanbul 1988, C. 1, s. 347.

31) Bağdâdî, *Hediyetü'l-arifîn*, C. 2, s. 446.

32) Bağdâdî, *Hediyetü'l-arifîn*, C. 2, s. 446; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, C. 12, s. 265.

33) Akdağlı'nın bu risâlesi Nurettin Muhtar Acar tarafından yüksek lisans çalışması olarak tahkik ve tercüme edilmiştir. Bkz. Acar, *İki Yazma Risale*, s. 34-46, 116-134.

34) Bu çalışmada her üç nüsha tarafımızdan incelenmiş olmakla beraber kaynak belirtmek için Kastamonu nüshası kullanılmıştır.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazmaları internet sitesinden temin ettiğimiz ilk nüsha Kastamonu İl Halk Kütüphanesi'nde 37 Hk 1593/9 arşiv numarasıyla kayıtlı bir mecmuanın 173^a-175^b varakları arasında yer almaktadır. *Risâle fî beyân-i tahrîm-i şûrbi'd-dühân* adını taşıyan bu nüshada müellifin ismi Mustafâ Efendî Amâsî Akdâğî şeklinde geçmektedir.³⁵

Manisa İl Halk Kütüphanesi'nin Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu'nda 45 Ak Ze 5740/4 arşiv numarasıyla kayıtlı olan ikinci nüsha ise *Risâle fî hurmeti'd-dühân* ismini taşımakta ve bir mecmuanın 71^b-76^b varakları arasında yer almaktadır. Müellifin ismi Akdâğlı Mustafâ b. Alî Amâsî şeklinde geçmektedir.³⁶

Süleymaniye Kütüphanesi İbrahim Efendi Bölümü'nde 854 (30-37) arşiv numarasıyla kayıtlı olan üçüncü nüsha da bir mecmuanın 23^a-26^a varakları arasında yer almaktadır. Baş tarafında "Haza Kitâbu Seyyid Muhammed" ibaresi yer alan risâlenin ismi ve müellifi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Fakat risâle, diğer nüshalarla karşılaştırıldığında, bunun Akdâğlı'ya ait olduğu anlaşılmaktadır.³⁷

A. Risâle'nin Telif Amacı

Akdâğlı'nın risâleyi telif amacı, insanları sigara içme hususunda bilgilendirmek ve dinî hükmü konusunda uyarmak olarak özetlenebilir. Sigarayı kullanmanın hükmü konusunda görülen kayıtsızlık ve dinî bilgiye sahip insanların dahi sigara içmekten içtinap etmiyor olmaları da Akdâğlı'yı bu risâleyi yazmaya sevk eden sebepler arasında yer almaktadır. Bu çerçevede, risâlenin telif amacı şu üç noktaya inhisar etmektedir: *Birincisi*, sigara içme ve kullanma hususunda insanların benzer tutuma sahip olmaları; *ikincisi*, dinî bilgiye sahip ve sünnete vukufiyeti olan bazı insanların sigara içmeleri, hatta bunu teşvik ediyor olmaları; *üçüncüsü*, dine aykırı konularda susmanın Allah'ın lanetini mucip kılması³⁸ ve hakikati dile getireceği yerde susanın da "dilsiz şeytan"a benzetilmiş olması.³⁹ Kendi döneminde sigara kullanımının yaygınlaştığını büyük bir üzüntüyle dile getiren

35) İstinsah tarihi ve müstensihî belli olmayan bu nüsha suyolu filigranlı kağıt üzerinde talik hattıyla kaleme alınmıştır. Her bir sayfasında 27 satır bulunan risâle (215x155-170x85) mm boyutundadır. Diğer özellikleri için bkz. Acar, *İki Yazma Risale*, s. 13.

36) İstinsah tarihi ve müstensihî belli olmayan bu nüsha filigranlı kağıt üzerinde nesih hattıyla kaleme alınmıştır. Her bir sayfasında 15 satır bulunan risâle, (215x155-150x90) mm boyutundadır. Diğer özellikleri için bkz. Acar, *İki Yazma Risale*, s. 13.

37) Her bir varağı 21 satırdan oluşan risâlenin sonunda h. 1091 yılında Salih b. Hakkî İsmail tarafından istinsah edildiği bilgisi yer almaktadır. Diğer özellikleri için bkz. Acar, *İki Yazma Risale*, s. 12, 34.

38) Bkz. ed-Deylemî, Sîruve b. Sehredâr. *el-Firdevs bi-me'sûri'l-hitâb*. Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrut 1986, C. 1, s. 321: إذا ظهرت البدع في أمّتي فليظهر العالم علمه فإن لم يفعل فعليه لعنة الله

39) Bu söz *Kuşeyrî Risâlesi*'nde Ebû Ali ed-Dekkâk'a nisbet edilmiştir: من سكت عن الحق فهو شيطان أخرس Bkz. el-Kuşeyrî, Abdülkerim, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, Dâru'l-meârif, Kahire, trs., C. 1, s. 245.

müellif, bu sebeplerden ötürü, *sigara içmenin hükmü ile içenin şer'i durumunu* araştırdığını ve bu risâleyi yazma ihtiyacını hissettiğini belirtir.⁴⁰

Şer'i bir sorumluluk bilinciyle risâleyi telif etmiş olduğunu kaydeden Akdağlı, müminlerin bu araştırmadan muhakkak istifade edeceklerini ümit ettiğini ifade eder. Ayrıca, sigara kullanımının büyük ölçüde yaygınlaşmış olduğuna dikkat çekip “bela” olarak nitelendirdiği bu maddeden korunmak için okuyuculardan risâleyi yaymalarını rica eder.⁴¹

B. Risâle'nin Telifinde Yararlanılan Kaynaklar

Akdağlı, tütünün kullanımıyla ilgili görüşlerini temellendirirken başta âyet ve hadisler olmak üzere tefsir ve hadis kaynakları ile ahlak kitaplarından istifade etmiştir. Kaynak kullanımında, genel olarak ya esere ya da müellife atıfta bulunma şeklinde bir yöntem izlenmiştir. Risâlede referans gösterilen tefsir kaynaklarından biri Hanefî mezhebi fakihlerinden Ebü'l-Leys es-Semerkindî (373/983)'nin *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*'idir; eser *Tefsîru Ebi'l-Leys* şeklinde sadece bir yerde kaynak gösterilmiştir.⁴² Diğer tefsir kaynakları olan Şâfiî fakihlerinden Hüseyin b. Mesud el-Ferrâ el-Begavî (516/1122)'nin *Meâlimü't-tenzîl*'ine, müellifin ismi belirtilmeksizin bir yerde;⁴³ Abdullâh b. Ömer el-Beyzâvî (685/1286)'nin *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl* adlı tefsiri⁴⁴ ile Şeyhzâde (950/1543)'nin buna yazdığı hâşiyeye⁴⁵ sadece müelliflerinin isimlerine işaretle birer yerde atıfta bulunulmuştur. Bazı âyetlerin tefsirinde Adudüddin el-Îcî (756/1355)'nin yaklaşımı belirtilirken eserin adı zikredilmeden “el-Kâdî Adûd” şeklinde⁴⁶ kaynak gösterilmiştir. Îcî'nin tefsirle ilgili eseri *Tahkîku't-tefsîr fî teksîri't-tenvîr* olduğuna göre kastedilen eser de muhtemelen budur.

Hadis kaynaklarından ise sadece Ferrâ el-Begavî'nin *Mesâbilhu's-sünne* adlı eserine “el-Mesâbîh” şeklinde, müellifi belirtilmeksizin bir yerde⁴⁷ atıfta bulunulmuştur.

Risâlede ayrıca fıkıh usulü kaynaklarından da istifade edilmiştir. Bunlardan Zeynüddin İbn Nüceym (970/1563)'in *el-Eşbâh ve'n-nezâir*'i, müellifin adı belirtilmeksizin *el-Eşbâh ve'n-nezâir* ve *el-Eşbâh* adıyla iki yerde;⁴⁸ Sadeddîn et-Teftâzânî (792/1390)'nin *et-Telvih ilâ keşfi hakâiki't-Tenkîh*'i bir yerde müellifin ve eserin meşhur ismi zikredi-

40) Akdağlı, vr. 173^a.

41) Akdağlı, vr. 173^a.

42) Akdağlı, vr. 174^a.

43) Akdağlı, vr. 174^a.

44) Akdağlı, vr. 175^a.

45) Akdağlı, vr. 175^a.

46) Akdağlı, vr. 175^a.

47) Akdağlı, vr. 175^a.

48) Akdağlı, vr. 173^a, 173^b.

lerek “el-Allâmetu’s-sânî Saduddîn et-Teftâzânî fi’t-Telvîh” şeklinde,⁴⁹ diğer bir yerde ise *Tavzih*’in hâşiyesi olduğu belirtilerek “Hâşiyetuhu et-Telvîh”⁵⁰ şeklinde kaynak gösterilmiştir. Sadruşşerîa Ubeydullâh b. Mesûd (747/1346)’un eseri, bir yerde sadece “et-Tavzîh”,⁵¹ diğer bir yerde de “Sâhibu’t-Tavzîh”⁵² şeklinde; Cemâleddin İbnü’l-Hâcib (646/1249)’in *Muhtasari’l-Münteha*’sına Adudüddin el-Îcî’nin yazdığı şerhin Teftâzânî tarafından kaleme alınan hâşiyesi de bir yerde⁵³ kaynak gösterilmiştir. Risâlede kaynak gösterilen bir diğer usûl eseri Gazzâlî (505/1111)’nin *el-Mustasfâ*’sı olup esere müellifinin ismi zikredilmeksizin bir yerde referansta bulunulmuştur.⁵⁴

Akdağlı, risâlenin yazımında Hanefî fıkıh eserlerinden oldukça istifade etmiş ve birer defa olmak üzere şu eserlere atıfta bulunmuştur: Kuhistânî (962/1555)’ye eserinin adı belirtmeksizin,⁵⁵ Şemsüleimme Muhammed es-Serahsî (483/1090)’nin *el-Mebsût*’una “Mebsûtu Şeyhilislâm”;⁵⁶ Hanefî fıkıh âlimlerinden İbn Melek olarak bilinen Abdülatif b. Abdülaziz er-Rûmî (821/1418)’nin *Şerh-u Mecmai’l-bahreyn*’ine “İbn Melek fî Şerhi’l-Mecma”;⁵⁷ Molla Hüsrev’in *Dürerü’l-hukkâm şerhu Gureri’l-ahkâm*’ına müellifinin adı belirtmeksizin “Dürer”⁵⁸ ve Burhâneddin el-Buhârî (616/1219)’nin *el-Muhîtu’l-Burhânî fi’l-fıkhi’n-Nu’mânî* adlı eserine “Sâhibu’l-Muhît” şeklinde⁵⁹ atıfta bulunulmuştur. Necmeddin en-Nesefî (537/1142)’nin hilâf ilmine dair *el-Manzûmetü’n-Nesefiyye*’sinin şerhlerinden Ebü’l-Mehâmid Mahmûd b. Muhammed el-Buhârî el-Efşencî’nin *Hakâiku’l-Manzûme*’si de sadece eserin adı zikredilerek kaynak gösterilmiş,⁶⁰ Ebû Cafer et-Tahâvî (321/933)’den de nakilde bulunulmuş ama hangi eserinden istifade edildiği belirtilmemiştir.⁶¹ Risâlede yine Hanefî kaynakları arasından, “Şerhu’l-Münye ve Şârihu’l-Münye” şeklinde iki alıntı yapılmıştır.⁶² Burada *Münye*’den kastedilen Sedîdüddin el-Kâşgarî (705/1305)’nin telif ettiği *Münyetü’l-musallî ve gunyetü’l-mübtedî* olup bunun üzerine İbn Emîru Hâc (879/1474)’ın *Halbetü’l-mucellî ve bugyetü’l-mühtedî* ve İbrâhîm el-Ha-

49) Akdağlı, vr. 174^a.

50) Akdağlı, vr. 174^b.

51) Akdağlı, vr. 174^b.

52) Akdağlı, vr. 174^b.

53) Akdağlı, vr. 174^a.

54) Akdağlı, vr. 175^a.

55) Akdağlı, vr. 173^a.

56) Akdağlı, vr. 173^a.

57) Akdağlı, vr. 173^b.

58) Akdağlı, vr. 173^b.

59) Akdağlı, vr. 173^b.

60) Akdağlı, vr. 174^b.

61) Akdağlı, vr. 174^b.

62) Akdağlı, vr. 173^b, 174^b.

lebî (956/1549)'nin *Gunyetü'l-mütemellî* adında iki önemli şerhi bulunmaktadır. Risâlede kastedilen, muhtemelen bu iki şerhten biri olmalıdır.

Hanefî mezhebi dışında kaynak gösterilen fıkıh eserlerden biri Malikî fukahâsından Şehabeddin el-Karâfî (684/1285)'nin *ez-Zahîre fi'l-fikh* adlı eseri olup müellifi belirtilmeksizin “ez-Zahîre”,⁶³ Şâfiî fıkıh âlimlerinden Kemâleddîn Muhammed b. Mûsâ ed-Demîrî (805/1402)'nin de eserinin adı belirtilmeksizin “ed-Demîrî” şeklinde birer defa⁶⁴ kaynak gösterilmiştir.

Birgivî Mehmed Efendi (981/1573)'nin fıkıh konuları yanında ahlaka dair bilgilere yer verdiği *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye*'si risâlede kullanılan kaynaklar arasında olup “Sâhibu't-Tarîka” şeklinde bir yerde,⁶⁵ “Mezhebu Ebî Hâşim” şeklinde ismi ve eseri belirtilmeksizin, Mutezile âlimlerinden Ebû Hâşim el-Cübbâî (321/933) olduğuna kanaat getirdiğimiz kaynağa da⁶⁶ bir yerde referansta bulunulmuştur.

C. Risâle'nin Telifinde İzlenen Yöntem ve Üslûbu

Akdağlı'nın risâleyi telif amacı kendi döneminde yaşanan ve insanların çoğuna git-gide galebe çalan bir afetin önüne geçmek olduğu için, muhatabını ikna etmeye yönelik bir yöntem benimsemiştir. Risâlenin temel argümanı sigara içerken ağızda oluşan zifirin şer'an pis ve necis olduğudur. Bu çerçevede iddiasını âyetlerle, mezhep imamları ve müçtehitlerin taharet konusundaki görüşleriyle delillendirmiş, ayrıca fıkıh usulü eserleri ile fıkıhın genel ilkelerine başvurmuştur. Konuyla ilgili örnekler ise dinen neyin temiz neyin necis olduğu çerçevesinde ağırlıklı olarak fıkıh kaynaklarının taharet bahsinden verilmiştir.

Sigaranın haram olmadığı görüşünü tenkit ederken bu görüşün tezlerine ve argümanlarına karşı tavizsiz bir dil tercih etmiştir. Bundan dolayı, Akdağlı'nın risâlede kullandığı üslup yer yer sert ve iğneleyicidir. Sigara içmeye cevaz verenlerin büyük bir hata içinde olduklarını düşünmekte, hatta onları konuyu anlamamak ve hatada ısrara devam etmekle suçlamaktadır. Bu üslûbu tercih etmiş olmasını muhtemelen kendi döneminde tütün içiminin engellenemez bir hal almış olmasıyla izah etmek gerekir. Bundan dolayı risâlede fıkıh dilinin kimi yerde tebliğ ve irşad diline evrildiği müşahade edilmektedir.⁶⁷ Akdağlı, konuları tartışırken gelebilecek mukadder soruları bizzat kendisi sormuş ve yine kendisi cevaplandırarak ayrıca bir tür diyalog da sergilemiştir.⁶⁸

63) Akdağlı, vr. 173^b.

64) Akdağlı, vr. 174^b.

65) Akdağlı, vr. 173^a.

66) Akdağlı, vr. 173^b.

67) Bkz. Akdağlı, vr. 173^b.

68) Acar, *İki Yazma Risale*, s. 50.

IV. Risâle'deki Argümanlar ve Bunların Değerlendirilmesi

Akdağlı, tütün kullanmanın hükmünün haram olduğunu savunur. Ona göre, bunun hükmünün belirlenmesinde dört unsura bakılması gerekir. Bunlar *tütün yaprağı*, *sigaranın dumanı*, *külü* ve *zifir*'dir. Bunlardan ilk üçüne ait hükmün malum olduğunu ifade ederek, tütün kullanmanın hükmünü belirlemede *zifirin* esas alınması gerektiği tespitinde bulunur.⁶⁹ Biz de Akdağlı'nın zifirden hareketle tütün kullanmanın hükmü hususundaki tespitlerini esas alıp bazı değerlendirmelerde bulunacağız.

A. Zifirin Necis Olması

Akdağlı'ya göre, sigara dumanı *zifir*⁷⁰ içermektedir. Zifir ise habis olup necis vasfına sahip şeyler gibi o da necistir. Bundan dolayı, sigara içenin ağzı, pislik yemeyi alışkanlık haline getiren ve “cellâle”⁷¹ denilen inek ve devenin ağzı hükmündedir, hatta ondan daha necistir. Hatta sigara içenin ağızlığındaki zifirin kokusu köpek vs.nin necâsetinden daha pis, tadı daha iğrenç, rengi daha çirkindir. Buna istinaden Akdağlı, zifiri “necâset-i galîza” yani ağır pislik grubundan kabul etmektedir.⁷² Akdağlı, konuyla ilgili olarak İmam Birgivi'nin *et-Tarikatü'l-Muhammediyye*'sindeki şu tespitini hatırlatmaktadır: Necâsetten korunmanın gerekliliği necis olan şeyin zatından dolayı olmayıp bilakis kötü koku, iğrenç tat ve çirkin renk gibi tiksindirici vasıflarından dolayıdır. Hanefî fakihlerinden Kuhistânî ve Serahsî de necâsetin renkten değil, koku ve fizikî varlıktan neşet ettiğini; necis bir şeyin, tadının ve kokusunun zail olmasıyla temizleneceğini belirtmişlerdir.⁷³ Akdağlı bu nakilden sonra, etin tadı değişip kokuşmaya başlayınca necis ve haram olması örneğini vererek, sigarada da aynı hükmün geçerli olduğunu vurgulamakta, bu görüşünü

69) Akdağlı, vr. 173^a.

70) Zifir yani katran (tar), tütün dumanı filtreden geçirildiğinde bir kısmı filtrede kalan koyu kahverengi katımsı maddedir. Zifirin içindeki maddelerin belirli bir oranın üzerinde olması kansere yakalanma oranını artırmakta ve hastalığı pekiştirmektedir. Bkz. Zelemî, *et-Tedhîn*, s. 7-8; “Tütün Mamullerinin Zararlarından Korumaya Yönelik Üretim Şekline, Etiketlenmesine Ve Denetlenmesine İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”te zifir, “su ve nikotin içermeyen ham duman kondensatı” (md. 4) olarak tanımlanmıştır. İlgili yönetmelikte yapılan değişiklikte, Türkiye’de 2009 yılından itibaren satışı sunulan sigaralarda her bir adet sigara için azami zifir bırakım miktarı 10 mg olarak kabul edilmiştir. Bkz. “Tütün Mamullerinin Zararlarından Korumaya Yönelik Üretim Şekline, Etiketlenmesine Ve Denetlenmesine İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”, md. 5, *Resmî Gazete*, 25/11/2008/27065.

71) Cellâle, çoğunlukla pis ve necis şeylerle beslenen deve vs. hayvanlar olup etinden ve sütünden istifade etmek nehyolunmuştur ve mekruhtur. İlgili ahkâm için bkz. el-Kâsânî, Alâuddin Ebû Bekr, *Bedâi’u’s-senâi’ fi tertîbi’ş-şerâi’*, Dâru’l-kutubi’l-ilmiyye, Beyrut 1986, C. 5, s. 39 vd.; Kahraman, Abdullah, “Gıda Ürünlerinde Helal ve Haramı Belirleme Yöntemi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas 2012, C. 16, S. 1, s. 471.

72) Akdağlı, vr. 173^a.

73) Kuhistânî, Şemseddin Muhammed, *Câmi’u’r-rumûz*, Kalküta 1274/1858, C. 1, s. 53; Akdağlı, vr. 173^a.

ise İbn Nüceym'in kaydettiği “Bir yiyecek maddesi bozulunca ve kokusu değişince necis ve haram olur”⁷⁴ fıkıh kaidesiyle desteklemektedir.⁷⁵

Necâset, hakikî ve maddî pislik demek olup fıkıhta, “necâset-i hafife” (hafif pislik) ve “necâset-i galîza” (ağır pislik) olarak ikiye ayrılır.⁷⁶ Akdağlı ise zifiri necis olarak değerlendirmiş ve *necâset-i galîza*dan saymıştır. Bu görüşünü de zifirin kötü koku, iğrenç tat ve çirkin renk gibi üç niteliği ihtiva ettiği kabulü üzerine bina etmiştir. Fakat burada söz konusu edilen “kötü, iğrenç, çirkin” gibi nitelilerin sübjektif olduğunu ve kişiden kişiye değiştiğini belirtmeliyiz. Bu değerlendirmeler daha ziyade, sigara kullanmayanlara aittir. Kullananlar ise, sigara kokusunun “kötü”, tadının “iğrenç”⁷⁷ olduğunu kabul etmeyip bilakis sigaranın hoş bir kokuya, lezzet veren bir tada sahip olduğunu ileri sürmektedirler. Dolayısıyla zifirin necis olduğu tartışmaya açık bir konudur.

Hanefî mezhebine göre, necis olduğu hususunda sarîh bir nassın veya ittifakın bulunmadığı maddeler *necâset-i galîza*dan sayılmaz. İmam Azam Ebû Hanîfe, bir şeyin *necâset-i galîza*dan sayılabilmesi için hakkında nas bulunmasını gerekli görür; necis oluşu hakkında naslar arasında tearuzun giderilemediği şeylerin ise *necâset-i hafifeden* sayılacağı görüşündedir. İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise temel kriter, ittifakın bulunup bulunmamasıdır; ittifak varsa bu necâset, *galîza*; ihtilaftan bahsediliyorsa *hafifedir*.⁷⁸ Bu açıdan bakıldığında, Akdağlı'nın zifirin necis oluşuyla ilgili görüşü, mensubu bulunduğu Hanefî mezhebiyle uyumlu görünmemektedir.

Sigara içmenin haram oluşunun illeti olarak sadece zifiri belirlemek, usul ilminin kuralları açısından kesin değildir. Çünkü zifir, hükmün belirlenmesinde illet olabilecek unsurlardan sadece bir tanesidir. Bu unsurlar arasından yalnızca zifirin tercih edilmesinin daha güçlü delillerle desteklenmesi gerekmektedir. O da zifirin temiz sayılmadığı argümanı değil, sigaranın başta kanser hastalığına yol açarak insan sağlığına zarar veren zehirli maddeler⁷⁹ ihtiva ediyor oluşudur. Bilindiği gibi helal ve haram gıdaların belirlenmesinde başvurulacak kriterlerden biri de fayda-zarar kriteridir.⁸⁰ Ayrıca zifirin temiz sayılması

74) İbnü'n-Nüceym, Zeynüddin b. İbrâhim, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrut 1999, s. 138.

75) Akdağlı, vr. 173^a.

76) Burhaneddin el-Buhârî, Mahmud b. Ahmed, *el-Muhîtu'l-burhânî fi'l-fikhi'n-Numânî*, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrut 2004, C. 1, s. 192.

77) Helal ve haram gıdalar ta'lîl edilirken, “iğrenç ve tiksindirici olma”, dikkate alınan kriterler arasında yer alır. Fakat bu kriter daha çok hayvansal gıdalar için geçerlidir. Bkz. Kahraman, “Gıda Ürünlerinde Helal ve Haramı Belirleme Yöntemi”, s. 469.

78) Burhaneddin el-Buhârî, *el-Muhîtu'l-burhânî*, C. 1, s. 193-194; el-Mevsîlî, Abdullah b. Mahmûd, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtar*, Matbaatü'l-Halebî, Kahire 1937, C. 1, s. 31.

79) Karaman, Fikret, “Tütün ve Sigara Üzerine Bir İnceleme”, s. 120 vd. Ayrıca bkz. Baysa, “Ömer Müftî Kilîsî”, s. 46-47.

80) Kahraman, “Gıda Ürünlerinde Helal ve Haramı Belirleme Yöntemi”, s. 466.

onun helâl oluşunu da ifade etmez. Çünkü bir şeyin temiz sayılması, her hâlükârda yenilip içilmesinin helâl olmasını gerekli kılacağı söylenemez.

Zifiri necis ve pis sayan Akdağlı'nın verdiği bu hükme göre tütün, içmek için alım satıma da konu olamaz. Çünkü bir malın alım satıma konu olabilmesi için *mütekavvim* yani dinen yararlanılabilir nitelikte bir mal olması gerekir.

B. Zifirin Hükümünün Nas ile Sabit Olması

Akdağlı, tütün içmenin, pis şeylerin kullanımını yasaklayan A'râf Sûresi 157. âyetinin kapsamına girdiği; bu âyette yer alan "habâis / pis şeyler" kelimesinin tütünün içerdiği zifire de şamil olduğu görüşündedir. Dolayısıyla, tütün içmenin haram olmasının hükmü kıyas ile değil nasla sabit olmuştur.⁸¹ Akdağlı, bu görüşünün temel dayanağı olarak

﴿وَمِنْ أَمْحُ الْطَّيِّبَاتِ وَمِنْهُمْ عَلَيْنَهُمُ الْخَبَائِثُ﴾ "(O peygamber) onlara iyi ve temiz şeyleri helâl, kötü ve pis şeyleri haram kılar." (7/A'râf/157) âyetini delil gösterir: Fukaha bu âyetten hareketle kurbağa, yılan ve fare gibi haşereler ile köpek, kurt ve aslan gibi yırtıcı hayvanların haram olduğuna hükmetmişlerdir. İbn Melek (821/1418) de *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*'de bu âyeti delil göstererek şahin, kartal ve akbaba gibi yırtıcı pençesi olan kuşlar ile kurt, akrep ve fare gibi parçalayıcı dişi olan haşere ve yırtıcıların haram, bütün bu canlıların necis ve pis olduğunu kaydetmiştir.⁸² Akdağlı'ya göre, sigaranın A'raf Sûresi 157. âyetinin umumu dışında kaldığına ve helal olduğuna dair Kitap, Sünnet, İcmâ ve Kıyas'a dayanan herhangi bir delil bulunmamaktadır.⁸³

A'râf Sûresi 157. âyet, sigara içmenin hükmünün nas ile belirlendiğine dair Akdağlı'nın istişhatta bulunduğu deliller arasında yer almaktadır. Fakat zifirle ilgili hükmün belirlenmesinde bu âyetle istişhatta bulunmadan önce, zifirin şüpheye mahal bırakmayan bir kesinlikte habis olduğunun tespit edilmesi gerekir. Zifir için böyle bir neticeye varıldıktan sonra ilgili âyetin delâletinin tartışılacağı safhaya geçilebilir. Yukarıda, zifirin necâset-i galîzadan sayılmasının tartışmalı olduğunu ifade etmiştik. Burada sorun, nelerin "habâis"⁸⁴ grubuna dâhil olduğudur. Bu durumda ilgili âyetin delâletinin kat'î olup olmayacağı zifir için belirlenen hükümle irtibatlı olmaktadır.

Akdağlı'nın sigaranın A'raf 157. âyetinin umumu dışında kaldığına ve helal olduğuna dair Kitap, Sünnet, İcmâ ve Kıyas'a dayanan bir delilin bulunmadığı şeklindeki tespiti tartışmalıdır. Zira sigaranın âyetin umumuna dâhil olduğuna yönelik de sarih bir delil mevcut değildir. Bu durumda her iki iddia mütesavi olmaktadır. Böyle olunca, helalliği ve haramlığı konusunda müçtehitlerin ittifak edemedikleri özellikle gıda gibi yeni ve şüpheli

81) Akdağlı, vr. 175^a.

82) Akdağlı, vr. 173^b.

83) Akdağlı, vr. 175^a.

84) Habis kavramıyla ilgili bkz. Duman, M. Zeki, "Habis", *DİA*, İstanbul 1996, C. 14, s. 379; Şenol, Yahya, *Kur'an ve Sünnet Işığında Helal Gıda*, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul 2014, s. 58 vd.

konularda “sağlığa uygunluk” ölçütü esas alınmalıdır.⁸⁵ Sigaranın da insan sağlığına zararlı olduğu kesin olduğu için hükmünün bu çerçevede belirlenmesi gerekir.

Sigara konusunu tartışanlar gibi, Akdağlı da görüşlerini fıkıhın geleneksel metodolojisi ve kavramları çerçevesinde delillendirme yolunu takip etmiştir. Oysa tütün içmenin haramlığı bu delillerle ispat edilemez. Aklı-ı selim sahibi herkes sigaranın kötü ve zararlı bir alışkanlık olduğu hususunda görüş birliğine sahip olmakla beraber⁸⁶ bir yiyecek maddesinin haram olduğunun savunulabilmesi için buna dair açık bir nassın sevk edilmiş olması gerekir. Açık bir nassın bulunmaması veya delâletin zannılığı durumunda ise fiilin şer’an yasaklanmış olduğundan bahsedilemez. Bu durumda hükmün ibâhaya veya kerahete hamledilmesi söz konusu olur.⁸⁷

C. Zifirin Hükmünün Kıyas ile Sabit Olmadığı

Sigara içmenin haram olmadığını savunanların “*A’râf Sûresi’nin 157. âyetini delil göstererek zifirin necis olduğunu ileri sürmek hükmün kıyas yoluyla ispatdır, oysa bir hükme kıyas deliliyle varmak ancak müçtehidin faaliyet alanına girer*” şeklindeki itirazlarını nakleden Akdağlı buna şöyle cevap verir: Burada iki husus dile getirilmektedir. Biri bu hükmün kıyas ile sabit olduğu, ikincisi bu kıyasın ise ancak bir müçtehit tarafından yapılabileceği.

Birinci itiraza cevap sadedinde Akdağlı, bu hükmün kıyasla değil, nas ile sabit olduğunu savunarak konuyu şöyle izah etmektedir: Çünkü kıyas, bir şeyin hükmünü müşterek illetten dolayı başka birine vermek, yani aslın hükmünü fer’e uygulamaktır. Oysa ilgili âyette “habâis” kelimesi lügat açısından zifiri de kapsamaktadır. *Habis* ise mürüvvet ehlinin temiz tabiatınca pis ve iğrenç görülen şeydir. Bu sebepten ötürü zifir, *habâise* dâhildir. Dolayısıyla zifirin haramlığı konusunda yapılan, kıyasla istidlal olmayıp hükme nassın zâhiriyle varmaktır.⁸⁸

İkinci itiraza yani kıyasın ancak bir müçtehit tarafından yapılabileceğine cevap sadedinde ise Akdağlı, Sadeddin et-Teftâzânî’nin “İçtihatla alakalı şartlar her konuda hüküm verebilen *mutlak müçtehit* ile ilgilidir, belirli meselelerde hüküm verecek müçtehidin sadece o meseleyle ilgili şeyleri bilmesi yeterlidir”⁸⁹ sözünü aktarır. Fakat Akdağlı zifirin hükmü konusunda kıyasa başvurmadığını savunmaktadır. Buna rağmen yapılanın hâlâ bir kıyas işlemi olduğunu iddia eden ve kendisinin de müçtehit olmadığını dile getirenlere karşı, belirli bir meselede içtihat yapan kimsenin içtihatla ilgili bütün şartları taşımasının

85) Şenol, *Helal Gıda*, s. 397. Şüpheli şeylerden kaçınmayla ilgili âlimlerin görüşleri için bkz. *a.e.*, s. 81 vd.

86) Karaman, Fikret, “Tütün ve Sigara Üzerine Bir İnceleme”, s. 123.

87) Bkz. Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *el-Mustasfâ min ‘ilmi’l-usûl*, el-Mektebetü’l-Asriyye, Beyrut 2009, C. 1, s. 93-95.

88) Akdağlı, vr. 174^a.

89) Sadeddin et-Teftâzânî, *Şerhu’t-Telvih ‘ala’t-Tevdih li-metni’t-Tenkîh*, thk. Zekeriyâ Umeyrât, Dâru’l-kutubi’l-ilmîyye, Beyrut 1996, C. 1, s. 247.

gerekmediğini, sadece ilgilendiği konuyu bilmesinin yeterli olduğunu ifade ederek cevap verir.⁹⁰

Akdağlı, kendisinin mutlak müçtehit olmadığını, sadece belirli bir meselede içtihatla bulunduğunu belirtir. Bu açıdan içtihat konusundaki düşüncelerinde tutarlıdır. Çünkü belirli bir meselede içtihat yapan kimsenin mutlak içtihatla ilgili bütün şartları taşıması gerekmez, sadece ilgilendiği konuyu etraflıca bilmesi yeterlidir.⁹¹ Ancak, zifirin dinen habâisten addolunması kat'î olmadığı için, âyetin şumulüne zifirin dâhil edilmiş olması tartışmalıdır. Çünkü habâis farklı yorumlanabilecek esnek bir kavram değildir.

D. Eşyada Aslolanın İbâha Olduğu Prensibi

Akdağlı, sigaranın haram olmadığını savunanların şu görüşüne yer verir: Yeryüzünde bulunan şeylerden yararlanma hususunda, yasaklayan bir delil bulunmadıkça aslanan ibâhadır. Zira âyette şöyle buyrulmaktadır: *هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا* “O, yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı” (2/Bakara/29). Dolayısıyla sigaranın da mubah olduğuna hükmedilmesi gerekir.

Akdağlı sigaranın mubah olduğunu ileri sürenlerin bu görüşlerini doğru bulmamakta ve delil olarak getirdikleri âyetin de bu konuyla irtibatlı olmadığını savunmaktadır. Ona göre bu âyet Resûl-i Ekrem’in bi’setinden ve ahkâmın bildirilmesinden önceki fetret dönemiyle alakalıdır. Bu hususun ayrıca “Bugün size dininizi ikmal ettim”(5/Mâide/3) ve “Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır” (6/En’âm/59) âyetlerinde de açıklanmış olduğunu belirterek ilgili âyetin sigara içmenin helâl oluşuna delil getirilemeyeceğini ifade etmektedir. Bu konuda *ibâha-i asliyye* ilkesiyle de hareket edilemez, edilse bile bu, tütünden sigara içme şeklinde faydalanmanın helal oluşunu gerektirmez; zira tütünü yiyecek maddesi ve sigara olarak tüketme haricinde ondan farklı şekilde faydalanmak mümkün ve sahihtir. Ayrıca sigara içme, nefes alıp verme gibi insan hayatı için zaruri olan bir eylem değildir.⁹²

Akdağlı, sigaranın hükmünü ortaya koymak için “Eşyada aslolan ibahadır”⁹³ kaidesine referansta bulunulamayacağını söylerken, bu düşüncesinde isabetlidir. Bu konuda *istishâbü’l-hâl* prensibinden⁹⁴ hareketle bir hüküm bildirmemiz usul açısından doğru değildir. Çünkü sigara, zararı kesin olan maddeler sınıfındandır. Bu tür içeceklerin de, öne çıkan bu illetinden dolayı, mubah olamayacağı aklen bilinebilir.

90) Akdağlı, vr. 174^a. Sigara içmenin haram olduğunu savunan Ömer Müftü Kilîsî de benzer itirazlarla karşılaşmış ve sigaranın hükmü konusunda icthatta bulunabilmek için mutlak müçtehit olmaya gerek olmadığını söylemiştir. Bkz. Baysa, “Ömer Müftü Kilîsî”, s. 43.

91) Gazzâlî, *el-Mustasfâ*, C. 2, s. 298; Zekiyüddîn Şa’bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, çev. İbrahim Kâfi Dönmez, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2015, s. 442.

92) Akdağlı, vr. 174^b.

93) İbnü’n-Nüceym, *el-Eşbâh ve’n-nezâir*, s. 56-57.

94) İstishâb delili için bkz. Gazzâlî, *el-Mustasfâ*, C. 1, s. 283 vd.

E. Sigara İçen Kişinin Artığının Hükmü

Akdağlı, sigara ve diğer tütün mamüllerini kullanma neticesinde ağza zifir bulaşmasının hükmünün, necâset yemenin hükmüyle aynı olduğu iddiasındadır. Bunu sigara içmekle kullanılan alet ve edevatta biriken zifirin pis ve necis, belki de bütün ağır necâsetlerden ve pisliklerden daha pis ve necis olduğunu söyleyerek temellendirme yoluna gitmiştir.⁹⁵

Akdağlı'ya göre, ağzında zifir kokusu bulunan kişinin ayrıca artığı da temiz değildir. Çünkü bunun ağız sıvısı, tıpkı şarap içmiş kişinin tükürüğü, fare yemiş kedinin salyası ve istincâ yapıp eli necâset kokan kişinin eli gibi necistir.⁹⁶ İbn Nüceym'in istincânın şartını, istincâ mahallinden ve elden kokunun giderilmesi olarak kaydettiğini⁹⁷ hatırlatan Akdağlı, *bir mahaldeki necâset giderilmedikçe o yerin temiz sayılamayacağı* ilkesinden hareketle, necis olan zifirin de ağızdan temizlenmesi gerektiğini, aksi halde ağzın necis sayılacağını belirtir. Burhâneddin el-Buhârî de *el-Muhîtu'l-Burhânî* adlı eserinde bir şeyin temiz sayılabilmesi için onda necâsetin tadının, renginin ve kokusunun olmaması şartını kaydetmiştir.⁹⁸

Akdağlı, sigara içen kişinin ağız sıvısını ağır necâset grubuna giren şeylere kıyas etmiştir. Zifiri necâset-i galızadan saydığı için, şarap içen kişinin tükürüğü, fare yemiş kedinin salyası ve istincâ yapıp eli necâset kokan kişinin eli gibi, sigara içen kişinin ağız sıvısının da necis olduğu hükmünü vermiştir. Fakat zifirin necis olduğu tartışmalı bir konu olması hasebiyle bu kıyas işlemi de tartışmalıdır ve *kıyas ma'a'l-fâriktir*. Çünkü burada "fer" hükmün illeti bakımından "asl"a eşit değildir.⁹⁹ Yani sigara içenin ağız sıvısı, fare yemiş kedinin salyasının dengi bir şey olmadığından bu konuda kıyas icra edilemez. Akdağlı bunlar arasında kıyas yapmaya elverişli benzerlik olmadığı halde kıyasa başvurduğu için onun bu işlemi fâsit olup geçerli kabul edilemez.

F. Ağızdaki Zifirin Temizlenmesinde Meşakkatin Bulunması

Akdağlı, sigara içen kişinin ağzında biriken zifirin temizlenmesinde zorluk ve meşakkat bulunduğu ve ağızdaki zifirin temizliğinin fikhın bu ilkesi çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği düşüncesini şiddetle reddetmektedir.

Dürer müellifi Molla Hüsrev (885/1480), necâsetin temizlenmesi bahsiyle ilgili şöyle der: *Gözle görülebilecek büyüklükteki bir necâsetle kirlenmiş olan elbise veya benzeri şeyler, meşakkate girmeden, mesela sabun ve benzeri bir maddeye ihtiyaç duyulmadan, bizzat necâsetten ve koku-renk gibi necâsetin izlerinden arındırılırsa temiz sayılırlar. Çünkü necâsetin temizlenmesi için hazırlanmış esas araç sudur. Sudan başka bir maddeye ihtiyaç duyulursa, bu durumda meşakkatin var olduğu kabul edilir.*¹⁰⁰ Akdağlı, in-

95) Akdağlı, vr. 175^a.

96) Akdağlı, vr. 173^b.

97) İbnü'n-Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, s. 138; Akdağlı, vr. 173^b.

98) Burhâneddin el-Buhârî, *el-Muhîtu'l-burhânî*, C. 1, s. 201; Akdağlı, vr. 173^b.

99) Kıyas ma'al-fârik için bkz. Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, s. 144.

100) Molla Hüsrev, Mehmed b. Feramrûz, *Dürerü'l-hukkâm şerhu Gureri'l-ahkâm* (Şürünbülâfî'nin hâşiyesiyle beraber), Dâru ihyâi'l-kutubi'l-arabiyye, y.y., trs., C. 1, s. 44; Akdağlı, vr. 173^b.

sanların kullandığı eşyaların temizliği için geçerli olan kuralın ve meşakkatin giderilmesi ilkesinin bu çerçevede değerlendirilmesinin anlamlı olduğunu belirtmekle beraber Molla Hüsrev'in bu tespitlerinin sigara içme konusuna taşınmasını doğru bulmaz. Sigara içen kimsenin ağız temizliğinde, sudan başka bir maddeye ihtiyaç duyulduğundan dolayı meşakkatin var olduğu tezini reddederek şu tespitte bulunur: Hiçbir zaruret, ağzın sabah-akşam her daim zifir necâsetiyle bulaşmasını zorunlu kılmaz; ayrıca ağız temizliğinde sudan başka bir maddeye ihtiyaç duyulmadığı için, bunda meşakkatin bulunduğu mazeretinin ileri sürülmesi isabetli değildir. Cadde ve sokaklardaki çamurun temizliği gibi meseleler ise zaruret kaidesi üzerine mebni olup temizlik konusundaki temel şer'î ilkedен istisna edilmiştir. Dolayısıyla buradaki necis olan ve necâsetle bulaşmış şey, herhangi bir seçim ve zaruret durumu söz konusu olmaksızın bedeni veya elbisesi necâsetle bulaşmış kişiye kıyas edilemez.¹⁰¹

G. Sigara İçen Kişinin Namazının Hükmü

Akdağlı, sigara içen kişinin namazının sahih olmadığı ve sigara içmenin bu ibadeti geçersiz kıldığı düşüncesine sahiptir: Zifir necâset-i galîza olduğu için, sigara içen ve ağzı zifirle bulaşan kişinin namazı sahih değildir. İmam Şâfi'ye göre çok az bir miktar necâset dahi namazın sıhhatine mâni teşkil eder. İmam Azam'ın necâset-i galîza hakkındaki görüşüne göre de, sigara içen kişinin dil ve diğer bölümlerden oluşan ağzının iç kısmı, alan olarak bir dirhemden daha büyük olduğu için, zifirin ağızda bulunuşu namazın sıhhatine mânidir. Çünkü, necâset-i galîza bir dirhem kadar veya ondan daha küçük olursa bu necâset-i kalîfe sayılır ve namaza engel teşkil etmez; bir dirhemden büyük olması durumunda namazın sıhhatine mâni olur.¹⁰²

Akdağlı, Hanefilerin necâset-i galîza konusundaki bu hükmünü hatırlatırken Hanefî mezhebinin sistematığı içinde hareket etmiştir. Fakat baştan itibaren zifiri necis, hatta necâset-i galîzadan saymış olması tartışmalı bir değerlendirme olduğu için sigara içenin namazının sahih olmayacağını ileri sürmesi de tenkide açık bir görüştür ve isabetli değildir. Nitekim, pis sayıldığı için, tütün içmenin ve üzerinde tütün bulundurmanın namazın sıhhatine engel teşkil edeceği şeklindeki görüşlere âlimlerin çoğu iştirak etmemiştir.¹⁰³ Şeyh Mahmûd Şeltût, İslâm'a göre, bir şeyi yemenin haram veya mekruh oluşu ile necis oluşu arasında telâzüm¹⁰⁴ bulunmadığını belirterek, tütün ekilmiş veya depolanmış yerde dahi namazın kılınabileceğini¹⁰⁵ beyan etmiştir.

Akdağlı sigara müptelası olup içmekte ısrar eden, namaz kılan veya kıldırان kişiye “veyl olsun” demektedir. Ona göre, bu hata üzere olanların kendilerini Müslüman ve

101) Akdağlı, vr. 173^b.

102) Burhaneddin el-Buhârî, *el-Muhîtu'l-burhânî*, C. 1, s. 192; Akdağlı, vr. 174^a.

103) Özen, “Tütün”, C. 42, s. 5.

104) Telâzüm, bir mantık terimi olup iki şeyin karşılıklı olarak birbirini gerektirmesi mânasına gelmektedir. Bkz. Tehânevî, Muhammed b. Ali, *Keşşâfu ıstılâhi'l-fünûn ve'l-ulûm*, thk. Ali Dahrûc, Mektebetü Lübnan naşirun, Beyrut 1996, C. 2, s. 1405-1406; Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Yay., İstanbul 2013, s. 562.

105) Mahmûd Şeltût, *el-Fetâvâ*, s. 333.

müttaki olarak nitelermeleri sadece bir iddiadan ibarettir; sigara içmenin haramlığına karşı gelmenin ve bu husustaki ısrarın temelinde ise inatçılık, inkârcılık ve haset yer almaktadır.¹⁰⁶ Akdağlı'nın bu konudaki görüşleri de oldukça sert olup ilmî letafet içinde değerlendirilemez. Oysa sigara içmenin dinî hükmü tartışmalı bir konudur. Âlimlerin ihtilaf ettiği fikhî konular etrafında herhangi bir kanaat serdedilirken “inat, inkâr ve haset” gibi kavramlara ve hissî kabul edilebilecek değerlendirmelere başvurmanın ilmî bir dayanağı bulunmamaktadır.

İnsanları sigara bırakmaya ve tövbeye davet eden Akdağlı, temizliğin aslî mekânlarından olan ağız gibi bir organın zifir gibi habis ve necis bir maddeyle kirletilmemesi gerektiği öğüdünde bulunur. Bu öğüdünü ise şu hikemî yaklaşımla temellendirir: Allah, insanı anne karnındayken kan ile ağızdan değil bilakis göbek yoluyla beslemiştir. Çünkü ağız *tevhidi* ikrar ve Kur'an'ı kıraat etmenin makamıdır. Ama insan irade sahibi olduktan sonra ağızını zifir, çirkin söz vb. haramlarla kirletmiştir.¹⁰⁷

Sonuç

Tütün, kullanımı Osmanlı toplumunda 1570'li yıllardan sonra yaygınlaşan bir ürün olup hükmünün tespiti âlimler arasında ciddî tartışmalara konu olmuştur. Tütün kullanımının dinî hükmü hakkındaki görüşler genel olarak *mubah*, *mekruh* ve *haram* şeklindedir. Araştırmamıza konu olan Akdağlı Mustafâ b. Alî Amâsî ise, tütün kullanmanın haram olduğu görüşündedir. Bu amaçla kaleme aldığı risâlesinde tütün dumanında zifir bulunduğu dikkat çekerek zifirin şer'an habis ve necis olduğunu savunur. Akdağlı, sigara içmenin haram oluşunun illetini de zifirin bu niteliği üzerine bina etmektedir.

Akdağlı sigaranın mubah olduğunu ileri sürenlerin görüşlerini tenkit ederek bu hükme delil gösterilen “*O, yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı*” (2/Bakara/29) âyetinin konuyla alakalı olmadığını savunur. Ayrıca, sigaranın zararları aşikar olduğundan *ibâha-i asliyye* ilkesiyle de hareket edilemeyeceğini belirtir.

Akdağlı, tütün kullanmanın dinî hükmü hususunda müstakil şer'î bir delilin mevcut olduğu düşüncesine sahiptir. O'na göre tütün kullanmanın haram oluşunun dayanağı, *kıyas* olmayıp tütün dumanının zifir içermesinden dolayı, bizâtihi nassın kendisidir. Çünkü zifir “*(O peygamber) onlara iyi ve temiz şeyleri helâl, kötü ve pis şeyleri (habâis) haram kılar.*” (7/A'râf/157) âyetinin şümülüne girmekte ve buradaki “habis” kavramının kapsamında yer almaktadır. Bu da tütün kullanmanın haram olduğu hükmünün nassın zahiri ile belirlenmiş olduğu anlamı taşır.

Akdağlı, tütün kullanmanın hükmünü temellendirirken bu konuda geleneksel istidlal yöntemlerinden uzaklaştığı görülmektedir. Nitekim tütünün *li-zâtihi haram* olduğunu ileri sürerken kati delillere dayanmayan tartışmalı bir istidlal yöntemini kullanmıştır. Zifiri necâset-i galîza olarak nitelendirmiş olması, fikhî açıdan ikna edici dayanaklardan yoksun olduğundan, tütün kullanan kişinin namazının sahih olmayacağı hükmünde bulunmasında isabetli görünmemektedir.

106) Akdağlı, vr. 174^a.

107) Akdağlı, vr. 173^b.

Akdağlı, sigara içmenin haram olduğunu belirtirken zifirin yanısıra, insan sağlığına verdiği zarar ve israf başlıkları üzerinde duruyor olması önemlidir. Ancak, konuyla ilgili sarih bir nassın sevk edilmiş olmamasından ötürü, Akdağlı'nın belirttiği kat'î ve bağlayıcı bir hükme varmanın zor olduğunu ifade etmeliyiz.

Kaynakça

- Acar, Nurettin Muhtar, *Sigara Hakkında İki Yazma Risale Abdü'l-Melik el-İsâmî'nin "Risale Celîle fî Şurbi'd-Duhân" ve Mustafa b. Ali el-Âmâsî'nin "Risale fî Tahrîmi'd-Duhân" Adlı Risaleleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Ahmed b. Muhammed b. Atîk, *el-Ahkâmü'l-fikhiyye el-müteallika bi-ahkâmî't-tedhîn, Dâru'l-inân*, 2008.
- Âkifzâde el-Amâsî, Abdürrahim b. İsmail (v. 1815), *Kitâbu'l-Mecmû' fi'l-meşhûd ve'l-mesmû'*, Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, nr. 2527 (İSAM Ktp., fotokopi nüsha, nr. 25465).
- Bağdâdî, İsmâil Paşa (v. 1920), *Hediyyetü'l-ârifîn esmâu'l-müellifîn ve asâru'l-musan-nifîn*, I-II, Beyrut: Dâru ihyâi't-turâsi'l-arabî, 1955.
- Baysa, Hüseyin, "Ömer Müftî Kilîsî'nin Sigaranın Hükümü Hakkındaki Görüşünün Değerlendirilmesi –Risâletü'd-Dühân Bağlamında-", Kilis: *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 2, sayı: 2, 2015.
- Boran, Mustafa, "Tütün/Sigara ve Kât Gibi Zararlı Maddelerin Dini Hükümü", Konya: *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı: 29, 2017.
- Burhaneddin el-Buhârî, Mahmud b. Ahmed (v. 616), *el-Muhîtu'l-burhânî fi'l-fikhi'n-Numânî*, I-IX, Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 2004.
- Dalgın, Nihat, *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular 2*, Samsun: Etüt Yayınları, 2012.
- Deylemî, Şîruye b. Şehredâr (v. 509), *el-Firdevs bi-me'sûri'l-hitâb*, I-V, Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1986.
- Duman, M. Zeki, "Habîs", *DİA*, C. 14, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Durmuş, İsmail, "Adalı, Şeyh Mustafa", *DİA*, C. 1, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.
- Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Yayınları, 2013.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (505/1111), *el-Mustasfâ min 'ilmi'l-usûl*, I-II, Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye, 2009.
- Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, s.nşr. Ali Yılmaz – Mehmet Akkuş, Ankara 1986.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin (v. 1252), *Reddü'l-muhtâr ila'd-Dürri'l-muhtâr*, I-VI, Beyrut: Dâru'l-fikr, 1992.
- İbnü'n-Nüceym, Zeynüddin b. İbrâhim (v. 970), *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1999.

- Kahraman, Abdullah, “Gıda Ürünlerinde Helal ve Haramı Belirleme Yöntemi”, Sivas: *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 16, sayı: 1, 2012.
- Karaman, Fikret, “İslam Dini Açısından Tütün ve Sigara Üzerine Bir İnceleme”, Ankara: *Diyanet İlmî Dergi*, C. 35, sayı: 3, 1999.
- Karaman, Hayrettin, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, I-III, İstanbul: Nesil Yayınları, 1993.
- Kardâvî, Yusuf, *el-Halâl ve'l-harâm fi'l-İslâm*, Beyrut: el-Mektebeü'l-İslâmî, 1999.
- Kâsânî, Alâuddin Ebû Bekr (v. 587), *Bedâi'u's-senâi' fi tertîbi's-şerâi'*, I-VII, Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1986.
- Kehhâle, Ömer Rıza (v. 1987), *Mu'cemü'l-mellifîn*, I-XV, Beyrut: Dâru ihyâ-i turâsî'l-arabî, trs.
- Kuhistânî, Şemseddin Muhammed (v. 962/1555), *Câmi'u'r-rumûz*, I-IV, Kalküta 1274/1858.
- Kuşeyrî, Abdülkerim (v. 465), *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, I-II, Kahire: Dâru'l-meârif, trs.
- İliş, Muhammed b. Ahmed (v. 1299), *Fethu'l-'aliyyi'l-mâlik fi'l-fetvâ 'alâ mezhebi İmam Mâlik*, I-II, Dâru'l-marife, y.y., trs.
- Mevsılî, Abdullah b. Mahmûd (v. 683), *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtar*, I-V, Kahire: Matbaatü'l-Halebî, 1937.
- Molla Hüsrev, Mehmed b. Feramrûz (v. 885), *Dürerü'l-hukkâm şerhu Gureri'l-ahkâm* (Şürünbülâlî'nin hâşiyesiyle beraber), I-II, Dâru ihyâi'l-kutubi'l-arabiyye, y.y., trs.
- Olçay, Osman Fevzi, *Amasya Şehri*, haz. Harun Küççük – Kurtuluş Altunbaş, Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2010.
- Özen, Şükrü, “Tütün”, *DİA*, C. 42, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Şa'bân, Zekiyüddîn, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, çev. İbrahim Kâfi Dönmez, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015.
- Şeltût, Mahmûd (v. 1963), *el-Fetâvâ, dirâse li-müşkilâti'l-müslimi'l-mu'âsir fi hayâtihi'l-vevmiyyeti'l-âmmeh*, Kahire: Dâru's-şurûk, 2004.
- Şenol, Yahya, *Kur'an ve Sünnet Işığında Helal Gıda*, İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2014.
- Teftâzânî, Sadeddîn (v. 792), *Şerhu't-Telviḥ 'ala't-Tevdîḥ li-metni't-Tenkîḥ*, I-II, thk. Zekerîyyâ Umeyrât, Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1996.
- Tehânevî, Muhammed b. Ali (v. 1158), *Keşşâfu istilâhi'l-fünûn ve'l-ulûm*, I-II, thk. Ali Dahrûc, Beyrut: Mektebetü Lübnan naşirun, 1996.
- Yılmaz, Fehmi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Tütün: Sosyal, Siyasî ve Ekonomik Tahli-li (1600-1883)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2005.
- Zelemî, Mustafa İbrâhim, *et-Tedhîn adrâruhu ve tahrîmuhu fi'l-Kur'an*, Erbil 2009.